

INTRODUCTIE HAD IK ER WEL MOGEN ZIJN?

Vanaf dat ik in de wieg lag heb ik moeten waarmaken dat ik er mocht zijn.

INTERVIEW ANNA

Een mooie lentedag. Met de trein langs bloeiende bollenvelden. Een korte wandeling door de oude stad. Anna woont in een hofje; een prettige buurt, waar steeds meer leuke mensen komen wonen. Veel eigen ruimte. Een huis vol mooie aardse dingen. Anna is heel expressief, prominent aanwezig, haar ironie, sarcasme soms, verhuult haar kwetsbaar zijn. Ze praat veel en vlug, haar woorden kunnen haar gedachten soms niet bijhouden.

Vader komt uit een goed socialistisch milieu, heel intellectueel, heel veel praten, maar ook warm en gezellig. Hij is de jongste van het gezin. Moeder is enig kind. Zij is 16 als ze haar vader kwijtraakt. Hij maakt de *Kristallnacht* mee wanneer hij voor zaken in Duitsland is. Hij is daardoor aangeslagen. In Amerika stort hij, vlak voor de oorlog, neer met een vliegtuig. Een oom van moeder geeft haar de opdracht: goed voor haar moeder te zorgen. Bij het uitbreken van de oorlog weegt die opdracht nog zwaar.

Vader en moeder kennen elkaar van voor de oorlog, van de middelbare school. In de oorlog zijn ze beiden het verzet in gerold. Moeder sluit zich aan bij een verzetsgroep. Vader wantrouwt de efficiëntie van groepen en werkt liever alleen.

Wanneer je mijn moeders dagboekjes leest, dan is dat wantrouwen terecht. Het was ontzettend lief en schattig, maar ook heel riskant. Ze hebben wel samen getracht de vrouw van een leraar van hun school vrij te krijgen uit Westerbork, maar die wou dat niet, die zei: Als ik met jullie meega, dan worden er voor mij zo een heleboel mensen neergeknald. Dat heeft hen natuurlijk ook erg snel volwassen gemaakt. De confrontatie dat iedere stap die je zet consequenties heeft.

Het is een heel intensieve tijd, met heel intense vriendschappen. Dan slaat het drama toe. Moeder wordt opgepakt en komt in een concentratiekamp in Duitsland terecht. Wat ze heeft meegemaakt tekent haar gedurende haar verdere leven.

Mijn vader heeft ontzettend gemazzeld, is wel in Amersfoort geweest, maar had net op tijd een soort middeltje weten te bemachtigen waardoor hij de symptomen van tbc had. Iedereen dacht

*dat hij tbc had, dus niemand kwam in zijn buurt. Op een gegeven moment wilde Kotëlla hem slaan en er is toen geroepen: **Pass auf Baciltrager**. Kotëlla gauw weg. Op die manier heeft mijn vader gezwijnd.*

*Een ander voorbeeld: zijn zus zat een keer achter op de fiets bij hem toen ze langs een huis kwamen waar een inval was. Hij fietste door, ze schoten op hem. Zijn zus werd in het been geraakt. Hij heeft nog gauw zijn eigen pistool bij haar achtergelaten en is gevluht. Heeft haar achtergelaten. Ze is in het ziekenhuis gekomen, dat been had eigenlijk afgezet moeten worden, dus die heeft de rest van haar leven een been als een soort dood ding meegezeuld. Dat zijn toch ook dingen waar van je denkt: **Jonge, jonge hoe kom je daar mee in het reine, hoe ga je daar mee om?***

Na de oorlog komen vader en moeder bij elkaar, gaan samenwonen, trouwen. Moeder vraagt zich af of ze niet te zwaar getraumatiseerd is om kinderen te krijgen. Haar omgeving denkt dat het goed voor haar zal zijn en raadt het aan. In 1951 wordt een zoon geboren, anderhalf jaar later Anna.

*Voor mijn hele generatie geldt dat we allemaal bij ouders als baby opgegroeid zijn waar toch nog heel veel vragen hebben gelegen en die nog heel hard met zichzelf bezig waren, die weer er weer bovenop moesten komen. Ik denk dat het een heel natuurlijke reactie is om te zeggen: **we moeten door, werken, opbouwen**, maar als ik naar mijn moeder kijk, dan had ze het altijd moeilijk. Ze was een verslonsde, te dikke, moeder. Haar hele uitstraling was: **let toch niet op mij, ik ben een verslonsde huisvrouw en ik kan het niet aan**. Mijn broer reageerde daarop door lastig te worden en aandacht te vragen en ik reageerde daarop door te gaan compenseren en het begaafde kind te spelen en alles te doen. Dat is ook altijd onze rol gebleven. Wanneer ik dus terugkijk naar hoe het met mij is en hoe ik op de wereld ben gekomen, dan kom ik uit bij de vraag: **had ik er wel moeten zijn?***

Vader is een *afwezige* vader. Het is een stille man, veel aan het werk. De schaarse keren dat hij er is, is hij er echt. Het kost hem dan geen moeite warmte en nabijheid te tonen. Moeder heeft daar meer moeite mee.

Anna ontwikkelt zich tot een kind met een (onbewust) doel: *vooral zorgen dat moeder gelukkig is, geen zorgen heeft*. Sterker nog, ze is er van overtuigd dat zij de sleutel tot moeders welzijn in handen heeft. Ze probeert door gespeelde vrolijkheid de situatie te beheersen. Altijd antennes uit om de gemoedstoestand van moeder aan te voelen. Ze voelt zich schuldig wanneer ze teveel zorg, aandacht van moeder vraagt.

Vanaf dat ik in de wieg lag heb ik dus moeten waarmaken dat het een terecht besluit was dat ik er kwam. Altijd, totdat ik bij Kombi terecht kwam. Door Kombi kon ik dat soort dingen gaan zien en ben ik geweldig aan het bewijzen dat het heel belangrijk was dat ik er ben geweest, vooral voor mijn moeder. Dus ik ben mijn moeder heel erg gaan blij maken, altijd proberen haar op te vrolijken, dubbel hard werken, niet 40 maar 80 uur, want het is nooit genoeg.

Door deze opdracht komt het natuurlijke losmaakproces, het ontwikkelen van de eigen, uiteindelijk onafhankelijke, persoonlijkheid, niet op gang.

*In principe kom je zo rond je 10e voor het eerst tot kritisch kijken naar je eigen milieu, zo van: **Hé, het is misschien toch helemaal niet zo normaal**. Maar dat heb ik nauwelijks*

gedaan, nee, heel trouw en loyaal ben ik in wezen hun geheim blijven bewaren. Een onbezorgd kind ben ik nooit geweest. Ik mocht wel vrolijk zijn, altijd toegestaan, dus dat ben ik ook heel veel geweest. Al weet ik niet waar ik het vandaan haalde. Ziek mocht ik wel zijn, maar ongelukkig absoluut niet. Dus ik was ook heel verschrikkelijk vaak ziek. Dan was mijn methode van ongelukkig zijn, altijd oorontstekingen. Dat mocht wel, hoewel dat ook altijd opgelost moest worden. We konden niet gewoon even zijn zoals we waren. Verdriet moest opgelost worden. Als dat niet meteen opgelost was, moest er iets supersonisch beloofd worden. Dan gingen we morgen die jas kopen of nieuwe schoenen of je wilde iets hebben, dat gingen we dan kopen. Dus ik heb heel erg geleerd om niet te voelen, om vooral negatieve gevoelens niet te hebben, naar te worden en zo loste ik het op.

De ouders, getuigen impliciet van de verschrikkingen van de oorlog en zij en de hele omgeving bezweren de kinderen: dat nooit meer.

*We hebben die oorlog niet veroorzaakt, maar we moeten wel zorgen dat het nooit meer gebeurt, dat is wel de opdracht die we hebben gekregen. Het gekke is dat ze daarmee ook wel degelijk de schuld bij ons leggen. Zo heb ik dat heel duidelijk ervaren, mijn hele leven. Ik werd een keer huilend wakker: **ik heb ze niet allemaal vermoord en in de kampen gestopt, ik heb het niet gedaan.** Maar als je de opdracht krijgt om te zorgen dat het nooit meer gebeurt dan is dat, in kinderlogica althans: **ik heb het dus kennelijk gedaan.***

Anna pubert niet, ze vindt wegen om ondergronds verzet te plegen, uiting te geven aan onmacht, woede, verdriet.

Ik heb wel een enkele keer poppen gestraft, zo'n lange lijs, zo'n gebreide pop, die ik in knopen trok, ontzettend strak en dan op de grond gooien en er op stampen, van alles.... enne ja.... deels in het ziek zijn denk ik, ik denk dat ik daar mijn verdriet in stopte.

Ze straft haar moeder door, wanneer ze elf, twaalf jaar oud is, te gaan roken. Wanneer moeders ideaal: kinderen verzorgen niet meer tevreden maakt, stort ze zich op vrijwilligerswerk, hulpverlening. De grote hulpvraag thuis mist ze.

Eigenlijk herinner ik me vanaf de lagere school al, kwam ik thuis, had ik iets meegemaakt en wilde ik bij een kopje thee daarover praten dan ging gewoon de hele tijd de telefoon. Ze was altijd mensen aan het helpen. Eerst waren het haar vriendinnen, altijd ziek zwak en misselijk en ze ging toch koken. Dus kon ze ook wel even een pannetje eten brengen en dan kon ze daar ook nog wel even de was doen enzovoorts. Later waren het dus drugsverslaafden, ongehuwde moeders enzovoort.

Mijn broer en ik hebben ook altijd het gevoel gehad dat we honderden broertjes en zusjes hadden, die allemaal nog veel zieliger waren dan wij. Wij mochten niet zeuren. Wij hadden het echt goed, wat hadden wij nu te klagen en materieel gezien hadden we ook niets te klagen en wat vader betreft hadden we ook niet zoveel te klagen, die deed net als alle andere vaders.

Wanneer Anna 13 is, nauwelijks geslachtsrijp, laat ze zich verleiden door een man van 21 jaar, een te oude man. Hij is in huis opgenomen, omdat hij relatieproblemen heeft, mogelijk suïcidaal is. Eigenlijk straft ze Anna's moeder; het is immers haar schuld, zij haalde de man in huis! Haar vader reageert niet wanneer hij hen betrapt. Hij loopt weg, trekt zich weer terug

uit een verantwoordelijke situatie. Voor Anna het bewijs dat hij niet van haar houdt. Kijk naar me, zie me, ik heb jullie nodig! Verdriet en woede zetten zich vast.

Hoe gaat dit jonge mens het leven in?

*Ik ga het leven in nog steeds stevig aan de navelstreng, maar dat besef je niet. Erg vrolijk en blij natuurlijk! Ik heb uiteindelijk via omwegen gekozen voor het onderwijs, met name het Vrije School onderwijs dat is verbonden aan de antroposofie. Ik heb ook bewust voor de antroposofie gekozen. Achteraf zeg ik, deels omdat het mij ook echt aansprak maar deels omdat ik ook echt, en dat was dan een puberdaad, iets anders dan mijn ouders wou zijn. Jehova getuige of Harekrishna zou te erg geweest zijn, maar dit kon net. Het is niet zo dat ik vanaf het moment dat ik dit doorzag de antroposofie verre van me gegooid heb, maar de component **dat heb ik gedaan om ze te sarren** zit er wel bij.*

*Ik ben heel erg door blijven gaan met bemiddelen middels de humor ,weinig voelen, vooral waar het verdriet en boosheid betrof. Doorgaan zonder voelen, als ik maar bezig was, dan hoefde ik niet te voelen. Toen ik klaar was met mijn studie en een klas had met kinderen van 7 jaar ben ik me rot geschrokken toen ik, vrijwel op de eerste dag, een gigantische driftbui kreeg. Ik wist niet dat ik dat in me had en ik heb daar dus al die jaren mee geworsteld, om die drift te leren beheersen en pas toen ik met dat hele generatieprobleem iets ben gaan doen, dat was in 1992. Al die jaren ben ik hard blijven werken, 80 uur per week en me verantwoordelijk blijven voelen voor Jan en alleman, niet goed voor mezelf zorgen, niet regenereren, niet bijkomen, wel afstand van mijn ouders hoor, ik bleef niet ook nog voor mijn moeder zorgen. Op de Vrije School, was ik belangrijk, dan was ik voor de mensheid aan het werk, voldeed ik aan mijn **opdracht**.*

Anna krijgt, wanneer ze twintig is, een relatie met een man waarvan de vader als onderduiker de oorlog overleefde.

Wij hadden samen nergens last van! Zeker geen 2de generatie problemen! Wij voelden samen gezellig niet. Wij lachten veel, een ontzettend leuk leven samen, maar wij voelden niet. En als hij al eens hilde om een boek, dan geloofde ik het niet. Maar als ik wat met hem wilde voelen, was hij niet thuis. We waren er in het gevoel helemaal niet voor elkaar. Sindsdien, ik was 27, heb ik geen echte relatie meer gehad, wel gewild, heel erg, maar het lukte niet. Wel allerlei mannen die een fijne moeder wilden. Dat zag ik wel al, ik wist niet dat ik tweede generatie problemen had. Ik ga niet nog eens voor een man ook zorgen, echt niet.

Die opdracht: *zorg dat dit nooit meer gebeurt!* en de opdracht, die Anna als baby oppikte: *moeder gelukkig maken*, zitten overal in verweven en wegen zwaar. Het zijn onmogelijke taken. Ze faalt hoe dan ook. De enige taal waarin ze als kind emoties heeft leren uiten, is die van het lichaam. In 1990 wordt ze erg ziek. Ze realiseert zich dan dat ze eigenlijk ieder jaar van haar *werkend leven* wel een keer flink ziek was. Het lijkt verstandig een jaar niet voor de klas te gaan staan. Via de huisarts komt ze bij een psychiater.

*Heel dubbel, enerzijds helemaal geschokt; ik ben toch niet gek, en anderzijds **hè, hè eindelijk komt het eruit**, want er was wel degelijk iets aan de hand. Ik was toen dus 37 of 38 jaar. Ik heb een 6-tal gesprekken gehad. Die man ging niet op mijn grappen in, hij keek me namelijk helemaal niet aan, hij keek gewoon niet terug, dus ik kon daar wel proberen leuk die man te bespelen en zo, hij liet zich niet bespelen, dus ik zat daar eindeloos te huilen. Na die 6 keer zei hij dat er psychiatrisch niets mis was met me, geen van de beelden paste bij me, behalve*

*misschien, daar had hij nog aarzelingen over tweede generatie problemen. Ik zei: **Dokter tot ziens daaaaag, ik ga weg, ik heb niets, daar hoeft u zich geen zorgen over te maken. Ik niet hoor. Ik ben genezen, dank u wel.***

Voor Anna komt deze uitspraak te dichtbij. Ze mag geen tweede generatie problemen hebben. Dat zou moeder onderuit kunnen halen. Nog steeds moet ze moeder beschermen. Ze sputtert, naar eigen zeggen, nog een tijdlang tegen.

Anna gaat in de herfst van 1993 naar een kennismakingsdag van Kombi.

Daar vond ik het meteen. Het klopt, het deugt, ze doen het goed. Ik zat meteen te huilen. Het zijn geen hulpverleners, het zijn lotgenoten, we zijn lotgenoten. Zij organiseren het alleen. Iemand kwam geruisloos naast mij zitten toen ik mijn verhaal ging vertellen. Ik dacht: goh, is het zo erg met me. Maar ook wel zo van: hè, wat lekker, er maakt zich iemand zorgen, dat het misschien wel erg is.

Met vier zeer gemotiveerde mensen begint ze in een praatgroep. Parallel heeft ze gesprekken met een psycholoog, die de tweede generatie problemen herkent. Op advies van haar therapeut probeert Anna met haar ouders te praten. Ze wil gehoord, gezien worden. Ze wil de last terug kunnen geven. Moeder reageert met te vragen wat ze nu eigenlijk wil. Anna wil alleen maar horen dat het haar spijt. Moeder kan dat niet, vindt dat bovendien een loze kreet.

Toen had ik haar eigenlijk moeten slaan, zeg ik achteraf, dat vind ik echt nog steeds van de gekke. Dat ze dat toen niet kon zeggen. Ik weet nu dat ze dat ook niet kon. Dat is het natuurlijk ook, daarmee is voor mij de navelstreng echt doorgehakt, ze had het niet in huis. Ze heeft alles gedaan wat ze in huis had. Meer was er niet.

In die periode komt de doorbraak naar bewuster voelen. Boosheid en daarna weken, maanden lang huilen.

Waarom heeft Anna zich niet bij een groep voor verzetskinderen aangesloten?

*Puur om wat ik hoorde. Ik sprak iemand die bij zo'n groep wilde en informatie vroeg. Ze kreeg toen te horen, dat ze zich geen zorgen hoefde te maken, omdat er geen kinderen van foute ouders toegelaten werden. Alleen van horen zeggen. Dat was genoeg. Ik denk dat ik toen voor Kombi ben gevallen. Voor mij is het juist van levensbelang, dat al die verschillende achtergronden erbij zitten. omdat het volgens mij helpt om te zeggen: **het gaat om MIJ, het zijn MIJN problemen. Het gaat niet om ONZE problemen. Het is ons aangedaan, wij verzetskinderen, wij joden, wij N.S.B.-kinderen of wij jappenkampkinderen.** Het gevaar daarvan is dat je pas je identiteit denkt te vinden als je ergens bij hoort. Het is je eigen stuk.*

Het bestaansrecht van Kombi en hoe verder?

*Kombi heeft haar bestaansrecht al meer dan genoeg bewezen, geweldig, wat ze gedaan hebben! Ik gun nieuwe mensen ook Kombi. En als er niemand komt, dan zou je nuchter een andere aanpak moeten overwegen. Een p.r.man inhuren bijvoorbeeld. Want er zijn nog veel mensen die wel degelijk een oorlogachtergrond in hun ouders hebben. Zoals een vriendin van mij. Die ziet het niet en ontkent zelfs dat ze **iets** met de oorlog heeft. Ze zoekt hulp op verkeerde plekken.*

Anna is intensief bij Kombi en de organisatie van Kombi betrokken geweest. Ze heeft zich nu teruggetrokken, omdat ze, figuurlijk, **haar moeder** er teveel tegenkwam. Ze is jong en gelooft in beweging en verandering. Ze gelooft in loslaten van de oude aanpak binnen Kombi. Niet krampachtig vast blijven houden, want dat belemmert de groei. Ze doet graag aan dit interview mee. Ze heeft nog heel veel in huis, maar wil niet meer in organisaties of structuren werken, nooit meer. Ze gaat ook niet meer voor een baas werken. Ze wil free-lance werken, als dat enigszins kan.

Als je met mij omgaat, dan weet je dat ik af en toe ineens, onverwacht, als een vreselijk vals keffend hondje uit de hoek kom en iets ijskoude zeg en het beste wat je kunt doen is even vragen: Hallo, was dat de bedoeling? Nee natuurlijk niet!

Anna heeft geleerd zichzelf te beschermen, ze weet waar haar grenzen liggen. Woede verteert haar niet meer van binnen uit. Woede is haar kracht.